

Віктор Трепак

Львівський національний університет імені Івана Франка
victorvictor701212@gmail.com

Масовість як характерна ознака корупції в Україні

Summary

Massive involvement as a characteristic feature of corruption in Ukraine

This article is devoted to the current, but insufficiently examined as for today issue of clarification of the nature and prerequisites of massive involvement in corruption in Ukraine. In order to discover the issues under discussion the attention in the article is drawn to the fact that corruption criminality in Ukraine is one of the most massive types of criminal activity, and therefore it should become a key object of criminological research in the short term perspective.

As a result of research it is established that one of the key features of corruption criminality is its massive character, the awareness of the causes and conditions of which is an essential basis for the development of effective means of corruption combating. From the content point of view, it is revealed that a massive character of corruption consists both in the presence of a critical mass of citizens who experienced committing of the corruption crimes of a particular degree of severity with certain frequency and an unreasonably tolerant social attitude to corruption practices. Meanwhile, it is determined that in the functional aspect the massive involvement in corruption becomes a permanent criminological factor that has a high potential for corruptive behavior models perpetuation facilitating.

In this research there are highlighted the key factors that form the public perception of corruption admissibility, the role of the public morality in the massive involvement in corruption is defined. Among the causes of the massive involvement in corruption in Ukraine there is mentioned the absence of a proper worldview not only among ordinary citizens, but among the political elite forming national political and legal discourse as well.

On the basis of the subjective attitude of an average citizen giving undue benefits to the state machinery representatives analysis, there is detected an organic connection between the facts of ineffective implementation of state functions, resulting in deficient legislation and bureaucratic apparatus unprofessional performance, and the level of massive involvement in corruption. A special emphasis is put on the important role of the mechanisms of moral self-justification in the citizens' perception of corruption as an integral part of social reality.

According to research, there are suggested specific measures aimed at the massive involvement in corruption reduction as a constituent of a general strategy of corruption combating and neutralization of the socially dangerous consequences of the latter. It is proved that in order to counteract corruption, as a mass phenomenon, it is required to apply completely different approaches than when it comes to the state response to separate corruption crimes. Thus, it is highlighted that the necessary condition for the massive involvement in corruption counteracting is the increase of public morality whereas it shall not be considered as a goal in itself, as it is not possible without a significant change in approaches to the state functioning, the work of state bodies, their officials and officers, as well as development and implementation of the normative legal acts.

Keywords: massive involvement, massive involvement in corrupt criminality, acceptable level of corruption, corruption control strategy

Streszczenie

Masowość jako cecha charakterystyczna korupcji na Ukrainie

Niniejszy artykuł poświęcony jest aktualnej, ale niedostatecznie zbadanej jeszcze kwestii wyjaśnienia istoty i przesłanek masowego szerzenia się korupcji na Ukrainie. W celu wyjaśnienia poruszanej problematyki w artykule zwrócono szczególną uwagę na fakt, że przestępczość korupcyjna na Ukrainie jest jednym z najbardziej masowych rodzajów przestępstw, a zatem powinna być jednym z najważniejszych przedmiotów badań kryminalnych w najbliższej przyszłości. Dotychczas prowadzone w tym zakresie badania wykazały, że jednym z głównych objawów korupcji jest jej charakter masowy, uświadomienie przyczyn i warunków którego jest niezbędną podstawą do opracowania skutecznych sposobów zwalczania korupcji. W artykule wyróżnione zostały podstawowe czynniki kształtujące społeczne rozumienie dopuszczalności korupcji, określona została rola moralności publicznej w masowym zjawisku występowania korupcji. Wśród przyczyn masowości korupcji na Ukrainie autor wskazuje na brak właściwego poziomu światopoglądowego nie tylko wśród zwykłych obywateli, ale także wśród elit politycznych, które kreują rodzimy dyskurs polityczno-prawny. Na podstawie analizy subiektywnej postawy przeciętnego obywatela wobec zjawiska korupcji, która daje bezprawne korzyści przedstawicielom aparatu państwowego, stwierdzony został organiczny związek między poziomem masowości korupcji a faktem nieefektywnej realizacji przez państwo jego funkcji, co oznacza, że istniejące ustawodawstwo jest niewłaściwe i nieefektywne, a w sferze administracyjnej państwa odnotowywany jest brak profesjonalizmu. Istotną rolę, według autora, odgrywa tutaj mechanizm moralnego samousprawiedliwienia przez obywateli zjawiska korupcji, które uznawane jest za integralną część rzeczywistości społecznej.

Biorąc pod uwagę wyniki badań, można zaproponować konkretne środki zmniejszenia i zapobiegania masowości korupcji jako części składowej ogólnej strategii zwalczania korupcji i neutralizowania społecznie niebezpiecznych jej skutków. Walkę z korupcją jako zjawiskiem masowym należy prowadzić przy użyciu zupełnie innych metod niż przy reagowaniu na określone przestępstwa korupcyjne. Autor podkreśla, że istotnym warunkiem zwalczania masowości korupcji jest zwiększenie poziomu moralności publicznej, co nie może być traktowane jako cel sam w sobie, ponieważ nie jest możliwy do osiągnięcia bez znaczącej zmiany w społecznym podejściu do funkcjonowania państwa, pracy organów państwowych, ich urzędników, a także opracowania i wdrożenia przez tych ostatnich odpowiednich przepisów prawnych.

Słowa kluczowe: korupcja; masowość korupcji; przestępczość korupcyjna; dopuszczalny poziom korupcji; strategia zwalczania korupcji

Масова корупція — основна загроза національній безпеці України

Ступінь захищеності кожної держави перед зовнішніми загрозами, в тому числі, збройною агресією, перебуває у безпосередній залежності від внутрішньої стабільності, міцності національного державного апарату, ефективності політичної влади на усій державній території. В цьому контексті, саме корупція найчастіше виступає основною внутрішньодержавною причиною політичних та економічних криз. Слід погодитись, що вона має широкий вплив на усі соціуми, оскільки підриває демократію і верховенство права, а також призводить до порушень прав людини, викривлень ринків, зниження якості життя і дозволяє організованій злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеки людей процвітати. Цей злий феномен можна виявити в усіх країнах — великих і малих, багатих і бідних — але саме в країнах, що розвиваються, його наслідки є найбільш руйнівними¹.

Відтак, корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливою справою. Для України вона стала чинником, що реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу держави². Недаремно переважна більшість українців визнала корупцію найбільшою внутрішньою загрозою для національної безпеки України. При тому, що Україна веде активні бойові дії, лише 18% громадян бачать основні загрози її безпеці ззовні³.

¹ 'General Assembly adopts UN Convention against corruption | Meetings Coverage And Press Releases' (Un.org, 2016), <http://www.un.org/press/en/2003/ga10199.doc.htm>, accessed 9 June 2016.

² Melnyk M., Koruptsiya — Koroziya Vlady (Sotsialna Sutnist, Tendentsiyi Ta Naslidky, Zahody Protydiyi (Kyiv 2004), c. 3.

³ 'Koruptsiya — Naybilsha ZagrozaNatsionalniy Bezpetsi Ukrainy (Opytuvannya)' (Radio Svoboda, 2016), <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27400902.html>, accessed 9 June 2016.

Тому не випадково, що проблемі корупції присвячено в Україні таку велику кількість наукових публікацій, експертних досліджень, нормативно-правових актів. У той же час, постійне накопичення згаданого теоретичного та нормативного матеріалу практично не впливає на зменшення рівня корупції, яка продовжує проникати у всі сфери суспільного життя, ставши неписаним законом, що, на практиці, має вищу силу ніж багато інших формально-виражених, чинних нормативно-правових актів. А твердження про те, що *однією з найбільш характерних рис корупції в Україні є її масовий характер*, не потребує додаткового доведення.

Так, незважаючи на революційні події 2013–2014 років, що відбувалися, окрім іншого, під гаслом боротьби з корупцією, майже кожному п'ятому українцю лише протягом останнього року доводилось особисто давати хабар чи робити подарунок для вирішення певного питання. З інших даних випливає, що на думку принаймні 40% українців, корупція — це механізм, без якого вже не може існувати українське суспільство, а більше його половини схильне до вчинення корупційних правопорушень у разі, якщо це може сприяти розв'язанню проблеми⁴. Нескладний розрахунок доводить, що якщо розширити часовий проміжок наведеного предмету опитування (з одного року до хоча б декількох), то результати будуть ще більш промовистими: переважна більшість громадян України має досвід вчинення корупційних злочинів.

Причини масового поширення корупції в Україні

Таким чином, корупція стала «таємницею, про яку знають усі», а її масовий характер можна визначити як одну з ключових ознак корупції, що полягає у різного ступеня причетності до вчинення корупційних злочинів невеликої та/або середньої тяжкості переважною більшістю населення, при одночасно неадекватній толерантності цієї більшості населення до вчинення таких злочинів.

Такий висновок має стояти в основі будь-яких наукових чи організаційно-правових заходів, орієнтованих на протидію корупції. Адже виходить, що корупційна злочинність в Україні є найбільш масовою серед усіх інших видів злочинності, а тому має стати ключовим об'єктом кримінологічних досліджень на найближчу перспективу. Безперечно, такі дослідження мають проводитися на нових началах, з врахуванням аналізу раніше допущених помилок, з використанням зовсім інших підходів, ніж у тих випадках, коли йдеться про реагування на окремі корупційні злочини.

⁴ 'Kozhen Pyaty Ukrayinets Mynulogo Roku Davav Khabari — Opytuvannya' (Ukrayinska Pravda, 2016), <http://www.pravda.com.ua/news/2016/02/4/7097867/>, accessed 9 June 2016.

Слід враховувати, що причини та закономірності масового поширення корупції не можуть бути належно розкриті аналізом лише певних аспектів цього складного феномену. Тут потрібно застосовувати не тільки значну кількість звичних спостережень, але й оперувати великими соціальними та правовими категоріями, діючи комплексними кримінологічними методами, в той же час, виходити за рамки формальної юриспруденції.

Водночас ознака масовості при характеристиці корупції не повинна сприйматися як математичний показник, лінійний наслідок чи механічна сума великої кількості корупційних правопорушень. Вона має розглядатися як один з основних та перманентних криміногенних факторів, сприйматися через призму широкого набору взаємозв'язків різного роду та рівня, які створюють сприятливі умови для укорінення корупції в Україні, посилюють потяг потенційних правопорушників до несанкціонованої поведінки в цій частині. Адже, будучи, так чи інакше, причетною до корупції, більшість суспільства бере за основу принцип «якщо винні всі, то не винен ніхто».

Натомість, як було відзначено вище, термінологічно-змістовна плутанина та відсутність системності аналізу такого складного явища як масовість корупції в Україні залишає мало сподівань на швидке вирішення проблеми. Тому єдиним виходом з цілої низки ментальних пасток, в які потрапляють представники і науки, і практики, що займаються цим питаннями, є глибокий та структурний аналіз згадуваної вище проблематики, з детальною увагою до кожного елемента кожної причини виникнення та поширення корупції.

Звичайно, це, і без того непросте, завдання додатково ускладнюється тим, що вітчизняна політична еліта досі значною мірою залишається носієм світогляду пострадянського істеблішменту, для якого корупція є нормою повсякдення. Для цієї категорії державних діячів не є очевидним, що демократична держава не може бути корумпованою, що мінімізація корупції є не єдиною, але обов'язковою умовою для побудови демократичного суспільства.

Про причини масового поширення корупції в Україні

Крім того, проблемою в сфері протидії масовій корупції є те, що не лише еліта, але й українське суспільство, з одного боку, розуміючи шкідливість корупції, з іншого — настільки звиклося з нею, що, по суті, включило її до одного з традиційних елементів повсякденного життя як неминуче зло. За одним з соціологічних досліджень, українці водночас визнають як поширеність корупції, так і її функціональність. Відтак, в масовій свідомості існує суперечливе поєднання сприйняття корупції як соціально-небезпечного злочинного явища, а з іншого, як невід'ємної частини життя, звички змушеного застосування корупційних практик, обумовленого соціально-економічними

чинниками⁵. В з'ясуванні саме цього парадоксу і лежить шлях до вирішення завдання зі зменшення рівня корупції в Україні з масового до прийнятнього.

Хоча при уважнішому аналізі, ця суперечливість не видається уже такою нелогічною. Так, пересічний українець негативно сприймає корупцію переважно як абстрактне поняття, що завдає шкоди таким же абстрактним, в його уявленні, державі і суспільству, вважаючи винними у ній, перш за все, представників вищого політичного та економічного класу. Натомість, аналогічні дії на нижчому («побутовому») рівні такого ж осуду не отримують, сприймаються з певною долею розуміння і виправдання.

Пояснити цей дуалізм у сприйнятті однакового по суті явища можна відповівши на запитання щодо причин (мотивації), які спонукають таку велику кількість людей бути втягнутими у корупцію та, щонайгірше, виправдовувати її. Відповідь, яку ми отримуємо, стирає традиційну межу між уявленнями про особистість злочинця та законослухняного громадянина, між сприйняттям закону і права, вини і невинуватості, пояснюють справжні причини постійної безуспішності антикорупційної політики в Україні.

Аналізуючи суб'єктивне ставлення середньостатистичного громадянина — надавача службовій особі неправомірної вигоди — до вчинюваного правопорушення, є підстави не погодитися з положенням про те, що значна частка населення з огляду на брак відповідних знань не кваліфікує певні види поведінки як корупційні, усвідомлюючи при цьому невідповідність такої поведінки нормам моралі чи професійної етики⁶. Натомість, є всі підстави вважати, що в українському суспільстві, навпаки, переважає протилежна тенденція усвідомлення невідповідності таких дій закону з одночасним виправданням їх з точки зору інших правових та соціальних регуляторів, зокрема універсальних та, водночас, достатньо оціночних понять як мораль та справедливість.

Виходячи з зазначеного та підтверджуючи його, можна навести наступні, найбільш поширені приклади явних корупційних правопорушень, які, в той же час, не підпадають під суспільно-моральний осуд:

1) особа надає неправомірну вигоду з метою отримання законного (на її переконання) рішення (вирішення питання) суб'єкта владних повноважень та, відповідно, запобігання отриманню незаконного рішення. Такий крок може бути зумовленим як достовірною інформацією про намір службової особи прийняти незаконне рішення з конкретного питання, так і прагненням отримати впевненість у законному результаті розгляду справи («перестрахуватись»).

⁵ Instytut przykładowych humanitarnych дослідzeń, 'Pryroda Ta Poshyrenist Koruptsiyi — Analitychne Doslidzhennya' (2016), http://www.iahr.com.ua/files/works_docs/116.pdf, accessed 9 June 2016.

⁶ 'Pro Zasady Derzhavnoyi Antykoruptsiynoyi Polityky (Antykoruptsiyna Strategiya) Na 2014-2017 Roky : Zakon Ukrayiny' (Verkhovna Rada Ukrayiny official web-site, 2016), <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-18>, accessed 9 June 2016.

Різновидом наведеної поведінки є прагнення добитися більш уважного розгляду питання службовою особою, отримання більш якісного рішення, ніж можна було б сподіватися в рамках стандартного, хоча й цілком законного, підходу службової особи до вирішення питання.

Таке діяння зумовлено розумінням громадянином об'єктивних недоліків в організації вітчизняного державного апарату (системи), недовірою до державних інститутів загалом та окремих посадових осіб зокрема;

2) особа надає неправомірну вигоду з метою отримання законного рішення суб'єкта владних повноважень, але в обхід надмірно бюрократичних (на її переконання) та/або триваючих в часі процедур. Відмінність цієї категорії правопорушення від тих, що наведені в першому прикладі, полягає в тому, що особа не має сумнівів, щодо прийняття з її питання, в кінцевому рахунку, законного рішення. Але недосконалість чи навіть недолугість процесуальних норм, неухильне дотримання яких, може безнадійно затягнути вирішення питання чи зробити його нерентабельним, провокують громадянина до їх несанкціонованого спрощення (пришвидшення);

3) особа надає неправомірну вигоду з метою отримання хоча й незаконного, але справедливого по суті (на її переконання) рішення суб'єкта владних повноважень. На цей вид поширюються і випадки, коли закон оцінюється не тільки на предмет справедливості (відповідності принципу верховенства права), але й розумності (здорового глузду), доцільності, актуальності тощо.

На підставі зазначеного можна припустити, що на так-званому побутовому рівні корупційне правопорушення рідко вчиняється громадянином з метою отримання завідомо незаконного та несправедливого рішення суб'єкта владних повноважень, на основі виключно особистих, корисливих мотивів. Видається, що переважна більшість громадян України не наважилися б на такий крок, не маючи підстав для хоча б часткового морального самовиправдання.

Більше того, масова корупція є нічим іншим як негативною реакцією ослабленого та дезорієнтованого суспільства на нереалізовані очікування щодо створення ефективної держави з якісним законодавством та чесними чиновниками. Не знаходячи у державі та у визначених нею нормах належного захисту, громадянин перестає вбачати у них відповідний авторитет, звертаючись до інших засобів досягнення своїх цілей через призму власного бачення. За таких обставин, використання корупції стало необхідною умовою соціального виживання, елементом особистого та суспільного світогляду, при якому шкода, що завдається суспільству і державі, до кінця не усвідомлюється.

Отже, серед основних причин, що формують суспільне уявлення про допустимість корупції на побутовому рівні та провокують її масове поширення, можна назвати: 1) неякісне (несправедливе, застаріле та ін.) матеріальне законодавство, не наділене необхідним ступенем легітимності; 2) громіздке процесуальне законодавство, що встановлює забюрократизовані адміністративні та інші процедури; 3) неефективність органів державної

влади та відсутність, відповідно, дієвої державної системи забезпечення прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Крім того, варто повністю погодитись, що корупція сьогодні в Україні має особливості, які відрізняють її від корупції в розвинутих країнах. Без виявлення цих особливостей не можна розробити адекватні заходи протидії їй. Адже це — корупція кризового типу. Зазначений тип полягає в тому, що вона: а) породжується кризою сучасного українського суспільства (а не лише недосконалістю кримінальної юстиції), б) здатна поглиблювати кризу українського суспільства, маючи властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи в Україні⁷.

Суспільна мораль як причина і наслідок масової корупції в Україні

В Рішенні Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 слушно вказується, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

Тому означені властивості моралі дають можливість, безумовно, звертатись до її принципів і вимог у реальній праворегулятивній практиці щодо протидії корупції. Особливо це стосується поняття суспільної моралі, як відображення системи етичних правил, норм, уявлень, поглядів, що склались в суспільстві, на основі духовних, релігійних, культурних цінностей та традицій, що виникли та в подальшому постійно підтримувались в процесі формування та становлення держави. Крім того, варто брати до уваги, що саме в масовій свідомості відображені знання, уявлення, норми, цінності і зразки поведінки, що поділяються певною сукупністю індивідів — масою. Вони виробляються в процесі спілкування людей між собою і спільного сприйняття ними соціально-політичної інформації⁸.

За стандартних обставин, це дозволило б зробити висновок, що для зменшення масового рівня корупції в Україні достатньо підвищити ступінь моральності населення, прививаючи громадянам ставлення до корупційного правопорушення як до суспільно небезпечного діяння, що не має виправдання. Але переконати, як окремого громадянина, так і суспільство загалом, в тому, що надавати неправомірну винагороду заради забезпечення закон-

⁷ О. Kostenko, 'Koruptsiya V Ukraini — Zagroza Natsionalniy Bezpetsi' (2016), <http://nbnews.com.ua/ua/blogs/130145/>, accessed 9 June 2016.

⁸ D. Olshansky, *Psychologiya Mass*, Sankt-Peterburg 2002, c. 14.

них і належних людині по праву інтересів аморально — надскладне завдання. Людей, готових сміливо іти на відстоювання такої принципової позиції, жертвуючи, належними їм природними інтересами — переважна меншість у будь-якому суспільстві. Навіть середньостатистичний європеєць є законслухняним не лише через особисті переконання, а в першу чергу через якісне національне законодавство та ефективну державу, що забезпечує йому усі належні права та інтереси.

На основі зазначеного, можна зробити висновок, що масова корупція є прямим наслідком сучасного стану масової свідомості (суспільної моралі) народу, а тому без зміни суспільної моралі неможливо суттєво зменшити і рівень корупції. При цьому основним змістовним компонентом толерантного ставлення більшості суспільства до деяких проявів корупції є відсутність належного авторитету держави, її посадових осіб та актів, що ними вчиняються та видаються. А оскільки змінити ставлення до будь-якого об'єкту, не змінюючи сам об'єкт, майже неможливо, то і позитивно вплинути на масову свідомість українців можна тільки шляхом суттєвої зміни підходів до функціонування держави, повернення авторитету законам та державним органам. Зміна суспільної моралі, а отже й ставлення до корупції, лише через роз'яснювальну та просвітницьку діяльність не відбудеться.

Безумовно, слід підкреслити, що для зменшення масового рівня корупції в Україні, потрібно приймати та удосконалювати не лише антикорупційні закони, що стосуються організації системи виявлення та притягнення до юридичної відповідальності корупціонерів, а забезпечити якісне удосконалення усієї законодавчої бази та системи державного урядування. У тих випадках, коли нормативно-правові акти чи рішення окремих посадових осіб і надалі не відображатимуть справедливих суспільних настроїв, загального правового світогляду, їхня дієвість буде, в кращому випадку, незначною. Тому допоки неякісний (несправедливий, нерозумний) закон не заслужить поваги в суспільстві, його порушення не сприйматиметься як аморальний вчинок.

Деякі заходи для зменшення масового рівня корупції в Україні

Першочерговим завданням для досягнення стратегічної мети усунення ознаки масовості з визначення корупції в Україні має стати усунення причин, що спонукають до корупції широкі верстви населення. Серед конкретних заходів, які необхідні в цьому напрямку, в порядку спадання їх пріоритетності, можна навести такі: 1) забезпечити якісне нормативне оновлення матеріального та процесуального законодавства, недосконалість якого спричиняє поширення корупції; 2) забезпечити ефективну систему практичної реалізації якісно

зміненого законодавства на виконавському рівні; 3) після вжиття вказаних заходів, шляхом системного, детального та аргументованого обґрунтування суспільної небезпеки корупційних злочинів незалежно від ступеня їх тяжкості, забезпечити проведення активної роз'яснювальної роботи як в середовищі громадян України так і в колективах осіб, наділених владними повноваженнями, з метою підвищення правової свідомості обох категорій до рівня усвідомлення ними не лише незаконності, але й аморальності вчинення корупційних правопорушень; 4) забезпечити невідворотність відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; 5) забезпечити вжиття інших необхідних заходів, в тому числі в сфері підвищення соціально-економічного добробуту громадян України тощо.

Результатом має стати підвищення ефективності та прозорості роботи органів публічної влади, в тому числі шляхом спрощення адміністративних процедур тощо, з метою зменшення зацікавленості (об'єктивної мотивації) громадян України до вчинення (ініціювання) корупційних злочинів. Це, в свою чергу, очікувано призведе до поступового підвищення правової свідомості громадян України і подолання пасивності суспільства щодо сприйняття корупції як реальної загрози кожному членові суспільства, та залучення широких верств населення до активної участі в антикорупційній діяльності⁹.

При цьому, треба погодитись, що діяльність новостворених антикорупційних органів, які спеціалізуються на корупції «вищого рівня», матиме сенс лише за умови одночасної роботи інших суб'єктів щодо протидії корупції як масовому загальносоціальному явищу. Видається, що основну організаційно-правову ініціативу в цій частині має взяти на себе Національне агентство з питань запобігання корупції як спеціально уповноважений орган державної влади, на якого покладено функції з забезпечення формування та реалізації державної антикорупційної політики. Адже, завданням Національного антикорупційного бюро України є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені лише вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці. Основним завданням Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, в свою чергу, визначено здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування НАБУ.

Звичайно, велику у роль у протидії масовій корупції мають відігравати не лише органи державної влади, а й суб'єкти громадянського суспільства, в першу чергу — засоби масової інформації. Лише після об'єднання зусиль представників різних гілок публічної влади та громадянського суспільства, можна всерйоз сподіватися на результативність заходів, пов'язаних з активізацією участі населення в протидії корупції. Це стосується й інформування

⁹ М. Melnyk, *Koruptsia...*, с. 263.

громадянами органів, уповноважених на боротьбу з корупцією, про відомі їм факти корупції. Частка такого населення на сьогодні є невеликою, зокрема з огляду на високий ступінь лояльності населення до корупції, засудження фактів повідомлень про корупцію як поведінки, яка суперечить етичним нормам, низький рівень довіри до діяльності правоохоронних органів, зневіру в ефективності антикорупційних заходів, страх бути покараним за повідомлення про підозру в корупції¹⁰.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна ствердити, що масова корупція в Україні спричинена масовою свідомістю (суспільною мораллю) українського суспільства, яка, в свою чергу, зумовлена слабкістю держави та правової системи. Саме цей висновок дозволяє розкрити глибинні мотиви зневіреного громадянина вимушено шукати ефективні, нерідко незаконні, але часто виправдані з моральної точки зору, засоби організації власного життя в рамках спотвореного вітчизняного суспільно-державного механізму. Усвідомлення цього, а не акцент на разових репресивних заходах, в довгостроковій перспективі стане ключовим у досягненні успіху в мінімізації корупції в Україні.

Бібліографія

- ‘General Assembly adopts UN Convention against corruption | Meetings Coverage And Press Releases’ (Un.org, 2016), <http://www.un.org/press/en/2003/ga10199.doc.htm>.
- Instytut przykładowych humanitarnych дослідzeń, ‘Pryroda Ta Poshyrenist Koruptsiyi — Analitychne Doslidzhennya’, http://www.iahr.com.ua/files/works_docs/116.pdf.
- ‘Koruptsiya — Naybilsha Zagroza Natsionalniy Bezpetsi Ukrainy (Opytuvannya)’, Radio Svoboda, 2016, <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27400902.html>.
- Kostenko O., ‘Koruptsiya V Ukraini — Zagroza Natsionalniy Bezpetsi’, <http://nbnews.com.ua/ua/blogs/130145/>.
- ‘Kozhen Pyaty Ukrainets Mynulogo Roku Davav Khabari — Opytuvannya’ (Ukrayinska Pravda, 2016) <http://www.pravda.com.ua/news/2016/02/4/7097867/>.
- Melnyk M., *Koruptsia — Koroziya Vldy, Sotsialna Sutnist, Tendentsiyi Ta Naslidky*, Zahody Protydyiy, Kyiv 2004.
- Olshansky D., *Psychologiya Mass*, Sankt-Peterburg 2002.
- ‘Pro Zasyady Derzhavnoyi Antykoruptsiynoyi Polityky (Antykoruptsiyna Strategiya) Na 2014–2017 Roky : Zakon Ukrainy’, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-18>.

¹⁰ Instytut przykładowych humanitarnych дослідzeń, ‘Pryroda...’